

การศึกษาองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นการจับผึ้ง ในพื้นที่ป่า อำเภอฟรหมีคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช¹

The Study of Body of Local Wisdom Knowledge Towards Bee Trapping in the Forests Area of Phrom Khiri District in Nakhon Si Thammarat Province¹

เมธิรา ไกรนที^{2*} ศรีสุดา ไชยวิจารณ์² และเดโช แขน้ำแก้ว²
Maytira Krainatee^{2*}, Srisuda Chaivijarn² and Daycho Khaenamkhaew²

¹ บทความเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เรื่อง การศึกษารวบรวมองค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจับสัตว์ป่า กรณีศึกษาภูมิปัญญาการใช้เครื่องมือจับสัตว์ในพื้นที่ป่า อำเภอฟรหมีคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากงบประมาณแผ่นดิน ประจำปีงบประมาณ 2558 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

² อ., สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช 80280

¹ This article is a part of the research project entitled “The study of Knowledge Collections from Folk Wisdom in Catching Wild Animals: A Case Study of Folk Wisdom in Using Hunting Tools to Catch Wild Animals in The Forest of Phrom Khiri District, Nakhon Si Thammarat Province”. This research was supported by using Government Budget of Nakhon Si Thammarat Rajabhat University in 2015

² Lecturer, Community Development Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, 80280, Thailand

* Corresponding author: E-mail: ying_may8@hotmail.com

(Received: August 24, 2018; Revised: November 30, 2018; Accepted: December 17, 2018)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น การจับผึ้งในพื้นที่ป่า อำเภอพรมหิรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ใช้ระเบียบวิธี การวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตและการสัมภาษณ์ จากปราชญ์ชาวบ้านที่มีองค์ความรู้ จำนวน 1 คน ปราชญ์ชาวบ้านที่มีองค์ความรู้ และสามารถจับผึ้งได้ในปัจจุบัน จำนวน 3 คน และผู้ที่สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 7 คน ผลการวิจัยพบว่า ยังมีผู้ที่มีองค์ความรู้ ยังคงมีการใช้ประโยชน์และสืบทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจับผึ้งซึ่งเป็นการปรับวิถีการดำรงชีวิตให้เข้ากับสภาพ ทรัพยากรธรรมชาติตามแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวคิดนิเวศวัฒนธรรม และแนวคิดนิเวศวิทยาชาติพันธุ์ ประกอบด้วย ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับอุปกรณ์ เครื่องมือที่ใช้ในการจับผึ้ง ขั้นตอนการจับผึ้ง รวมถึงความเชื่อหรือข้อห้ามเกี่ยวกับการ จับผึ้ง นับว่าองค์ความรู้เหล่านี้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสำคัญที่จะต้อง มีการศึกษา เก็บรวบรวมและเผยแพร่ข้อมูล เพื่อสร้างการรับรู้และอนุรักษ์ ป้องกัน ไม่ให้สูญหายในฐานะของการเป็นภูมิปัญญาที่ผู้คนมีการคิดค้น การสั่งสม ประสบการณ์การแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการปรับตัว จนก่อให้เกิด เป็นองค์ความรู้ที่นำมาใช้ในการดำรงชีวิตที่ไม่มุ่งหวังเพียงการใช้ประโยชน์ หรือไม่ก่อให้เกิดการทำลาย แต่มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ คือ การใช้ประโยชน์ควบคู่กับ การรักษาให้ทรัพยากร ธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาท้องถิ่นการจับผึ้ง พื้นที่ป่า อำเภอพรมหิรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

Abstract

This research aims to study the folk wisdom of trapping bees in the forests of Phrom Khiri District, Nakhon Si Thammarat. The research was quantitative research. Data was collected by observing and interviewing the samples which are 1 sage villager, 3 sage villagers

who are able to trap bees at the present and 7 successors of bee trapping folk wisdom. The research shows that there are still sage villagers who are good at trapping bees. The sage villagers still apply this folk wisdom to trap bees. Moreover, this folk wisdom has been passed on to younger generations. This is the way people adjust their living to the environment under the concepts of folk wisdom, eco-culture and ethnic ecology. Folk wisdom of trapping bees consists of tools or materials used in trapping, process of trapping bees, and the belief or the taboo of trapping bees that people should learn which ones are “Dos” and which ones are “Don’ts”. All of these reflect the importance of this folk wisdom which must be studied, collected, and publicized to create perception, to protect the disappearance and to preserve as the human intellect, experience accumulation, and ability to adjust the living. These bring about the knowledge and know-how to live and become environmentally friendly. The natural resources should not be only used or not be destroyed, but they should also be applied and preserved for their sustainable abundance.

Keywords: Folk Wisdom of Trapping Bees, The Forests of Phrom Khiri District, Nakhon Si Thammarat Province

บทนำ

วิถีแห่งการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชนชนบท มักจะแสดงให้เห็นถึงการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล บุคคลกับทรัพยากรธรรมชาติและบุคคลกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นทุนที่มีคุณค่ามีเอกลักษณ์ เกิดขึ้นมาอย่างยาวนานผ่านกระบวนการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น [1]

ซึ่งตามแนวคิดนิเวศวัฒนธรรม ที่ให้ความสำคัญกับการปรับตัวของมนุษย์ ต่อสภาพแวดล้อมที่อาศัยอยู่ และมีการประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือเครื่องใช้ วิธีการ ทำมาหากินที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม [2] และการที่แนวคิดนิเวศวิทยาชาติพันธุ์ ให้ความสำคัญกับการศึกษาของความรู้จากมุมมองของคนในที่เป็นเจ้าของแนวความคิด หลักการปฏิบัติต่อทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีเหตุผล ที่แต่ละชุมชนมีวิถีคิด และมุมมองที่เกิดจากการปรับตัวของมนุษย์ ภายใต้บริบทและเงื่อนไข ทางกายภาพและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน [3] ส่งผลให้แต่ละชุมชนมีการผลิตองค์ ความรู้ที่มีประโยชน์ทั้งต่อการทำมาหากิน การสร้างรายได้ ควบคู่กับการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ

การให้ความสำคัญกับประเด็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร เนื่องด้วย ในปัจจุบัน สังคมมีความเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมยุคหลังอุตสาหกรรม [4] มีการ ให้ความสำคัญกับแนวคิดการพัฒนาในรูปแบบใหม่ การปรับเปลี่ยนรูปแบบ การดำรงชีวิตของผู้คน ที่ส่งผลให้อาจมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่ไม่คำนึงถึง การอนุรักษ์และความยั่งยืน เช่น การมุ่งเน้นการสร้างรายได้ในเชิงธุรกิจ การใช้ ประโยชน์แบบทำลายล้าง การประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ที่มีความทันสมัย การจับ สัตว์ในเชิงพาณิชย์เพื่อการค้าขาย การล่าสัตว์ที่ใกล้สูญพันธุ์ การปรับเปลี่ยนพื้นที่ ป่าที่ส่งผลต่อการคงอยู่ของสัตว์ป่า และส่งผลให้มีการละเลยองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ท้องถิ่นที่มีคุณค่า จนอาจทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ตึงามสูญหาย และสืบเนื่องจาก ต้นทุนพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนในยุคปัจจุบันที่จะต้องให้ความสำคัญกับต้นทุน ด้านบุคคล ทรัพยากรธรรมชาติ ความรู้หรือภูมิปัญญา ความเชื่อของชุมชน [5] มาเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนา ประกอบกับพบว่า ยังไม่มีการเก็บ รวบรวมข้อมูลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญใน การวิจัยเพื่อการรวบรวมให้เป็นระบบอันจะมีผลต่อการสืบทอดองค์ความรู้ให้คงอยู่

การดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชนปลายอวนล่าง ตำบลพรหมโลก อำเภอ พรหมคีรีจังหวัดนครศรีธรรมราชที่มีสภาพเป็นพื้นที่เขาและป่า ที่ยังมีความอุดมสมบูรณ์

และความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ส่งผลให้คนในชุมชนมีการพึ่งพิงและอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะการนำมาเป็นอาหาร จึงทำให้คนในชุมชนมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่อยู่คู่กับทรัพยากรธรรมชาติมาอย่างยาวนาน คนในชุมชนบางคนมีความสัมพันธ์และความเชี่ยวชาญในฐานะของผู้ที่อาศัยอยู่ร่วมกับป่า ซึ่งเมื่อพิจารณาในภาพรวม คนโดยทั่วไปมักมองและโต้แย้งว่า การใช้ประโยชน์จากป่า โดยเฉพาะ การล่าสัตว์ป่ามาเพื่อจุดประสงค์ต่าง ๆ นั้น เป็นการทำลายสัตว์ป่าและทรัพยากรธรรมชาติ แต่เมื่อพิจารณาการดำรงชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติของผู้คนในชุมชนปลายอวน เป็นการอิงอาศัยอยู่ร่วมกันและเป็นการใช้ประโยชน์ควบคู่กับการอนุรักษ์ นับว่าเป็นแบบแผนทางพฤติกรรมและวัฒนธรรมที่มีความสำคัญ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นประการหนึ่งของชุมชน คือ การจับผึ้งในพื้นที่ป่า นับว่ามีความสำคัญที่จะต้องศึกษารวบรวม และถ่ายทอด เนื่องจาก เป็นองค์ความรู้ที่มีความละเอียด มีการสืบทอดมายังลูกหลาน เป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในลักษณะของการอนุรักษ์ แม้ว่า กระแสสังคมโดยส่วนใหญ่ มักจะมองว่า เป็นการใช้ประโยชน์แบบทำลาย แต่เมื่อพิจารณาถึงขั้นตอน วิธีการ แนวปฏิบัติในการจับผึ้งพบว่า คนในชุมชนต่างให้ความสำคัญกับการรักษาให้เกิดความยั่งยืน และตระหนักในการรักษาไว้ซึ่งองค์ความรู้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษารวบรวมองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นการจับผึ้งในพื้นที่ป่าบ้านปลายอวนล่าง ในฐานะของการเป็นชุมชนที่มีการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจับผึ้ง การนำวัสดุจากธรรมชาติมาใช้เป็นเครื่องมือหรือใช้วิธีการจับผึ้งแบบโบราณมากกว่า 100 ปี จนถึงปัจจุบันเป็นชุมชนที่มีชื่อเสียงด้านการจับผึ้ง มีน้ำผึ้งที่มีคุณภาพหรือน้ำผึ้งแท้ ไม่มีส่วนผสม [6] และเพื่อรวบรวมไว้ซึ่งองค์ความรู้ที่มีคุณค่า เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีความสัมพันธ์ของบุคคลกับทรัพยากรธรรมชาติ บนฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ การสืบทอดและเผยแพร่องค์ความรู้ให้คงอยู่สืบไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษารวบรวมองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นการจับฝั้งในพื้นที่ป่า
อำเภอพรมหิรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

ระเบียบวิธีการศึกษา

1. **ผู้ให้ข้อมูล** ผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจงและใช้วิธีการแบบสนัว์บอล เพื่อให้ได้ปรัษฎาชาวบ้านที่มีองค์ความรู้ด้านการจับฝั้ง จำนวน 1 คน ผู้ที่มีองค์ความรู้ และมีความสามารถในการจับฝั้งในปัจจุบัน จำนวน 3 คน และผู้ที่สืบทอดภูมิปัญญา ท้องถิ่นการจับฝั้ง จำนวน 7 คน ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านปลายอวนล่าง หมู่ที่ 5 ตำบล พรหมโลก อำเภอพรมหิรี จังหวัดนครศรีธรรมราช เนื่องจาก พื้นที่อำเภอพรมหิรี มีลักษณะทางกายภาพโดยส่วนใหญ่เป็นป่าที่ยังมีความอุดมสมบูรณ์ มีการอยู่อาศัย ของฝั้งจำนวนมาก โดยเฉพาะมักจะมีการจับฝั้งที่เรียกว่า ฝั้งยวน (รังฝั้งที่มีจำนวน รังตั้งแต่ 2 รัง ขึ้นไป บนต้นไม้ 1 ต้น) เป็นชุมชนที่มีการจำหน่ายน้ำฝั้งแท้ที่หามาได้ จากป่า เป็นชุมชนที่มีการนำวิธีการจับฝั้งในรูปแบบโบราณที่มีการสืบทอดมากกว่า 100 ปี และนำวัสดุจากธรรมชาติมาใช้เป็นเครื่องมือในการจับฝั้ง

2. **เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล** ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้ ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นการจับฝั้งในพื้นที่ป่า ประกอบด้วย อุปกรณ์ เครื่องมือที่ใช้ ในการจับฝั้ง ขั้นตอนการจับฝั้ง รวมถึงความเชื่อหรือข้อห้ามเกี่ยวกับการจับฝั้ง และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมของนักวิจัย ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการจัดเตรียม อุปกรณ์ เครื่องมือในการจับฝั้ง ตลอดจนการจับฝั้งในแต่ละขั้นตอน

3. **การวิเคราะห์ข้อมูล** ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บรวบรวมข้อมูล มาจัดให้เป็นระบบและนำแนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นและแนวคิดนิเวศวัฒนธรรม มา เป็นกรอบในการวิเคราะห์ นำเสนอตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย มีการตรวจสอบ

ความถูกต้องของข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล และนำข้อมูลที่ได้จากการตรวจสอบ
มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปผลการดำเนินการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษา

การศึกษารวบรวมองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นการจับฝั้ในพื้นที่ป่า
อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้เขียนนำเสนอประเด็นตามลำดับ ดังนี้

1. ข้อมูลเกี่ยวกับการจับฝั้ในชุมชน

ชุมชนบ้านปลายอวนล่าง หมู่ที่ 5 ตำบลพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี
จังหวัดนครศรีธรรมราช สมาชิกโดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการทำสวนยางพารา
เป็นอาชีพหลัก ซึ่งอาชีพการจับฝั้ นับว่าเป็นอาชีพเสริมที่สร้างรายได้ให้กับครอบครัว
เนื่องจากในการจับฝั้ มักจะจับได้เพียงปีละหนึ่งครั้ง โดยหากปีใดได้รับน้ำฝั้
ที่มีคุณภาพ เช่น จับได้ปีละ 4-5 ลัง ๆ ละ 12 ขวด รวม 60 ขวด มีราคาขวดละ
700 บาท ทำให้มีรายได้ปีละ 42,000 บาท โดยช่วงเวลาที่เป็นฤดูกาลในการจับฝั้
คือ ช่วงเดือนเมษายน – มิถุนายนหรือบางครั้งก็สามารถจับฝั้ได้จนถึง
เดือนกรกฎาคม ซึ่งขึ้นอยู่กับการมาอยู่อาศัยของฝั้หรืออาจเกิดจากการที่ผลไม้ออกดอกนอกฤดูกาล หรือบางครั้งในปีเดียวกัน หากฝั้บินกลับมาอาศัย อาจจะทำให้
ผลไม้ออกดอกนอกฤดูกาล และในบางปี จำนวนน้ำฝั้ที่ได้รับก็ไม่มีแน่นอน
เช่น ในบางปี รังฝั้มีจำนวนน้อย แต่น้ำฝั้มีจำนวนมาก แต่บางปีมีรังฝั้จำนวนมาก
แต่ได้รับน้ำฝั้น้อย [7] และในชุมชนบ้านปลายอวนล่าง มีผู้ที่สามารถจับฝั้ได้ในปัจจุบัน
จำนวนประมาณ 5-6 คน และเป็นงานเฉพาะของผู้ชายที่มีอายุประมาณ 20 ปีขึ้นไป
หรือเป็นช่วงวัยรุ่นไปจนถึงวัยผู้ใหญ่ที่ยังมีความสามารถในการปีนต้นไม้ซึ่งภูมิปัญญา
การจับฝั้เกิดจากการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ดังคำกล่าวที่ว่า “ผมรู้จักการจับฝั้มาตั้งแต่
รุ่นพ่อเฒ่าที่ได้เดินตามเข้าไปในป่า และสังเกตเห็นวิธีทำที่พ่อเฒ่ารับมาตั้งแต่รุ่นทวด
ประมาณ 100 กว่าปีมาแล้ว” [8] โดยบุคคลเหล่านี้จะมีประสบการณ์ในการจับฝั้
ที่เกิดจากการเรียนรู้โดยการสังเกตจากผู้ที่สามารถจับฝั้ได้ และการเรียนรู้
จากการปฏิบัติจริง โดยส่วนใหญ่มีระยะเวลาในการสั่งสมประสบการณ์ไม่ต่ำกว่า 40 ปี

และพื้นที่ในการจับผึ้ง ประกอบด้วย พื้นที่ทั้งในบริเวณชุมชนที่สามารถใช้การเดินทางทางเท้าไปจับผึ้ง ไปจนถึงพื้นที่บนภูเขาที่มีผึ้งมาอาศัยหรือมาทำรัง จะต้องเดินทางโดยรถจักรยานยนต์ควบคู่กับการเดินทางทางเท้า [9]

2. รูปแบบการจับผึ้ง

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจับผึ้งหรือตีผึ้ง มีวิธีการในการจับ จำนวน 2 รูปแบบ คือ การจับผึ้งในเวลากลางวันและการจับผึ้งในเวลากลางคืน โดยการจับผึ้งในช่วงเวลากลางวันและช่วงเวลากลางคืน จะมีการใช้อุปกรณ์และมีขั้นตอนโดยส่วนใหญ่ที่เหมือนกัน แต่มีความแตกต่างกันในด้านการใช้เครื่องมือที่เรียกว่า คบไฟ หรือมวง เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการไล่ผึ้งให้ผึ้งออกจากรัง ที่มีลักษณะการใช้งานที่แตกต่างกัน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 การจับผึ้งในเวลากลางวัน

การจับผึ้งในเวลากลางวัน จะมีการใช้มวงที่ต้องจุดให้เกิดควันเพื่อไล่ให้ผึ้งบินออกจากรังและมักจะใช้ในการจับผึ้งที่อาศัยบนต้นไม้ที่ไม่สูงมากนัก มีจำนวนรังผึ้งเพียง 1 รัง

2.1.1 อุปกรณ์ในการทำมวง ประกอบด้วย ใบไม้สด เช่น ต้นบุต ต้นผักกูด ต้นหวาย ต้นชก ต้นปาล์ม (เลือกเพียงชนิดเดียว) โดยตัดมาทั้งลำต้นและใบ ใช้สำหรับห่อเพื่อไม่ให้ไฟลุกลไหม้ แต่ให้ออกมาเป็นควันไฟกึ่งไม้แห้งที่มีลักษณะเป็นริ้วเล็ก ใช้สำหรับเป็นถ่านเชื้อเพลิงด้านในของคบไฟ ใบไม้แห้ง (สำหรับจับผึ้งที่อยู่ในป่า ส่วนผึ้งที่อาศัยอยู่ใกล้ชุมชน จะนิยมใช้เปลือกมะพร้าวแห้ง ย่านพลู ฟางข้าว เป็นต้น เนื่องจากใบไม้แห้ง เหมาะสำหรับการทำให้เกิดควันไฟ และเชือกกวอดใช้สำหรับผูกมวง

2.1.2 ขั้นตอนในการทำมวง ประกอบด้วย การนำใบไม้สดปลงบนดินเป็นชั้นแรกเพื่อห่อไม่ให้คบไฟเกิดประกายไฟ นำใบไม้แห้ง พอประมาณแล้วแต่ขนาดของมวงที่ทำ วางลงบนใบไม้สด โดยลักษณะการวางให้วางรวมกัน นำกิ่งไม้แห้งมาวางทับบนใบไม้แห้ง เลือกเฉพาะส่วนที่เป็นริ้วเล็ก ๆ พอประมาณ แล้วปิดด้วย

ใบไม้แห้งอีกครั้งหนึ่ง และชั้นสุดท้าย จะปิดด้วยใบไม้สด แล้วนำเชือกอวดมามัด รวบให้แน่น โดยการรวบมาจากปลายของมวก่อน โดยใช้เงื่อนตะกรุดเปิด ซึ่งเชือก ที่ใช้มัดมวนั้น จะต้องตอกันจนมิดเสริ่ง เพื่อช่วยยึดเมื่อจุดมวงแล้วเชือก จะได้ไม่ขาด ออกจากกัน และต้องมัดจนถึงด้ามจับ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 มงสำหรับใช้ในการจับฝั้งตอนกลางวัน

(ที่มา: เมธิรา ไกรนที; ผู้ถ่ายภาพ, 2559) [10]

2.2 การจับฝั้งในเวลากลางคืน

การจับฝั้งในเวลากลางคืน จะใช้มวงที่ต้องจุดให้เกิดประกายไฟ โดยผู้ที่ขึ้นฝั้งจะเคาะให้ประกายไฟหล่นลงมา และเมื่อฝั้งเห็นประกายไฟ ก็จะบิน ออกจากรัง และบินตามประกายไฟที่หล่นลงมายังพื้นดิน และหากมีลมพัดแรง ลมก็จะพัดให้ประกายไฟลอยไปไกล ซึ่งทำให้ฝั้งบินออกไปไกลมากขึ้นตามประกายไฟ

2.2.1 อุปกรณ์ในการทำมวง ประกอบด้วย หวายเล็กหรือหวาย หิน ย่านพลู เชือกอวดและหวาย

2.2.2 ขั้นตอนในการทำมวง ประกอบด้วย การนำหวายซึ่งหากใช้ หวายเล็ก ก็สามารถใช้ได้ทั้งเส้น โดยไม่ต้องผ่า แต่หากเป็นหวายหิน จะต้องนำมาผ่า แล้วเหลาให้บาง ให้หวายนิ่ม เพื่อให้ข้อเส้นหวายได้ง่าย และมีความสะดวกในการสอด หรือผูก นำย่านพลูที่ตายหรือแห้ง นำมาตากแดดให้แห้ง และนำมาทุบให้เอาเปลือก ออก (จะทุบก่อนหรือตากแดดก่อนก็ได้) แล้วนำมาฉีกออกให้เป็นเส้นเล็ก ๆ ให้ได้ ประมาณ 2 กำมือ ความยาวประมาณ 1 เมตร แล้วทำเป็นกำและมัดด้วยเชือกอวด

ที่นำมาทำเป็นเส้นๆ เพื่อทำเชือก และมัดด้วยหวายอีกครั้งให้แน่น ซึ่งหากมัดไม่แน่น ไฟจะลุกติดมวง จะไม่เป็นถ่านไว้สำหรับเคาะให้เป็นประกายไฟ และในขณะที่ป็นขึ้นไปบนต้นไม้สูง หากมีลมพัดแรง มวงจะติดเป็นไฟ อาจทำให้ผึ้งบินไปตามแสงไฟ และต่อผู้ที่จับผึ้งได้ และเมื่อมัดด้วยหวายจนแน่น ก็ทำหุ้มง โดยการนำหวายมาควั่นให้เป็นเกลียว ซึ่งต้องควั่นจนหวายมีความนิ่ม และสาเหตุที่ต้องควั่น เพื่อให้มีความกระชับ เหนียว คงทน และนำมาผูกกับสายแล่หรือสายสะพาย ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 มวงสำหรับการจับผึ้งตอนกลางคืน
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที; ผู้ถ่ายภาพ, 2559) [10]

นอกจากนี้ บางคนมีการทำมวงจากต้นสามแก้ว ซึ่งขึ้นอยู่ในป่า เป็นต้นไม้ที่ไม่มีพิษ (หากสัมผัสที่ใบ จะมีอาการคัน) หรือบางคนใช้ต้นลูกจิ้งที่เป็นต้นแก่ โดยการนำมาทุบให้แตกแล้วตากให้แห้ง และนำมามัดด้วยหวาย ซึ่งพืชทั้ง 3 ชนิดมีคุณสมบัติเหมือนกัน คือ เป็นถ่าน สามารถใช้ในการจุดให้เกิดประกายไฟได้ดี ซึ่งแล้วแต่ความสะดวกในการใช้ และหากอยู่บนภูเขา หากไม่สามารถหาข่านพลู ก็สามารถใช้ต้นสามแก้วแทนได้ และนำมาทุบและผูกมวงได้เลย และโดยส่วนใหญ่ นิยมทำมวง ขนาดประมาณ 1 เมตร

3. อุปกรณ์สำคัญในการเตรียมการจับผึ้ง ประกอบด้วย

3.1 การทอย เป็นเทคนิควิธีการหรือภูมิปัญญาที่มีความสำคัญประการหนึ่ง เกี่ยวกับภูมิปัญญาในการจับผึ้ง เนื่องจาก เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญ

ที่ทำให้ผู้ที่ขึ้นไปจับฝั้งมีความปลอดภัย สามารถปีนขึ้นไปบนต้นไม้เพื่อจับฝั้ง
นำน้ำฝั้งลงมา โดยอุปกรณ์ในการทอย ประกอบด้วย

3.1.1 ไม้แม่ร่อง คือ ไม้หรือไม้ไผ่ที่นำมาทำเป็นลักษณะบันได
เพื่อให้คนที่จะตีฝั้งปีนขึ้นไปบนต้นไม้ ถ้าหากรังฝั้งที่พบอยู่บริเวณป่าใกล้หมู่บ้าน
นิยมใช้ไม้ไผ่ที่ชื่อว่า “ไม้ไผ่ผาก” หรือจะมีการหาลำต้นของต้นไม้ที่มีลำต้นเท่าลำแขน
เป็นไม้เนื้อแข็ง มีความยาวประมาณ 4-5 เมตร มาใช้เป็นไม้แม่ร่อง แต่ถ้าหากรังฝั้ง
ที่พบอยู่ในป่าลึกนิยมใช้ไม้เนื้อแข็งที่มีลำต้นขนาดเล็ก

3.1.2 ลูกทอย คือ ไม้ไผ่ดงที่ค่อนข้างแก่ นำมาตัดให้มีความยาว
ประมาณ 7 นิ้ว หรือ 1 คืบ หลังจากนั้นนำมาผ่าออกให้เป็นแผงไม้ไผ่หรือแผ่น
ที่มีความกว้างประมาณ 2 นิ้ว เหลาปลายให้บางและแหลม เพื่อสามารถจะตีลงไป
ในต้นไม้ได้ และอีกด้านของไม้ไผ่ทำเป็นร่องไว้สำหรับผูกเชือกยึดกับไม้แม่ร่อง
และผูกกับเชือกอวด โดยในการปีนต้นไม้เพื่อทอยนั้น จะมีการมัดลูกทอยไว้รวมกัน
จำนวน 10-13 ลูก และผูกติดไว้บริเวณสะเอวของผู้ที่ขึ้นไปทอยและจะนำขวาน
ซ่อนผูกไว้บริเวณบ่า ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ลูกทอย

(ที่มา: เมธิรา ไกรนที; ผู้ถ่ายภาพ, 2559) [10]

3.1.3 เชือกอวด คือ ย่านเถาวัลย์ที่มีความเหนียวและคงทน
ใช้สำหรับมัดหรือผูกกับอุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ โดยตัดมาให้มี ความยาว
ประมาณ 1 วาหรือ 1.5 เมตร นำมาฉีกให้เป็นเส้นเล็ก ๆ และนำมาใช้มัดระหว่าง
ลูกทอยกับแม่ร่อง ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 เชือกอวด

(ที่มา: เมธิรา ไกรนที; ผู้ถ่ายภาพ, 2559) [10]

3.1.4 ขวานทอยหรือขวานซ่อน ใช้สำหรับตอกลูกทอยให้เข้ากับ ต้นไม้ ซึ่งมีรูปร่างเหมือนขวาน แต่มีการเจาะรูไว้ที่ปลายด้ามจับ สำหรับผูกเชือก และมีการสอยไว้ที่บ่า เพื่อความสะดวกในขณะที่ปีนขึ้นไปบนต้นไม้ เพื่อทอย ไปยังรังผึ้งที่ต้องทอยไปเรื่อย ๆ เป็นชั้น ๆ และมีการผูกปลายด้วยเงื่อนตะกรุดเบ็ด แต่สำหรับผู้ที่ไม่ต้องการทอยเพิ่ม แต่ใช้วิธีการปีน (ปรับ) ต้นไม้แทน ก็ไม่ต้อง นำขวานซ่อนขึ้นไปบนต้นไม้ ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 ขวานซ่อน

(ที่มา: เมธิรา ไกรนที; ผู้ถ่ายภาพ, 2559) [10]

3.1.5 ลูกคุม (แบบเดียวกับลูกทอย แต่แตกต่างกันในการตอก ลงบนต้นไม้)

3.1.6 ลูกครู (แบบเดียวกับลูกทอย แต่แตกต่างกันในการตอก ลงบนต้นไม้)

ขั้นตอนในการทอย มีรายละเอียด คือ การนำไม้แม่ร่อง มาปักลงบนดิน โดยจะต้องปักให้ติดกับโคนต้นไม้หรือพืงไม้แม่ร่องไปบนต้นไม้ที่มีฝัองอาศัยอยู่ แล้วใช้ ลูกทอยลูกแรก จำนวน 1 ลูก ที่ผูกกับเชือกอวดไว้แล้ว นำมาตียึดกับต้นไม้ให้แน่น แล้วนำไม้แม่ร่องมาผูกติดกับลูกทอย แล้วนำเชือกอวดที่ผูกอยู่กับปลายลูกทอย ผูกให้เข้ากับไม้แม่ร่อง ในการตีลูกทอย จะตีตามระยะของผู้ทอยแต่ละคน ซึ่งในการตีลูกทอย จะตีในลักษณะสลับด้าน (ซ้าย-ขวา) ไปมากับแม่ร่อง ซึ่งระยะห่างในการตีลูกทอย ก็ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ทอยแต่ละคน และจะตีลูกทอยไปเรื่อยๆ จนกว่าจะถึงปลายของไม้แม่ร่อง ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 ตัวอย่างการตีลูกทอย

(ที่มา: เมธิรา ไกรนที; ถ่ายภาพ, 2559) [10]

แต่ทั้งนี้ ก่อนที่จะมีการทอย จะมีการทอยลูกทอยลูกแรกไว้บริเวณลำต้น ตรงไหนก็ได้ของต้นไม้ที่มีฝัองอาศัยอยู่ เรียกว่า “การทอยลูกครู” การทอยลูกครูจะต้อง ใช้ใบไม้รองไว้ก่อนทอย และก่อนทอยจะต้องมีการทอคาถาตามความเชื่อของแต่ละคน และจะต้องทอยลูกครูก่อนวันที่จะเก็บฝัอง โดยการทอยหรือตอกลงไปบนต้นไม้ จำนวน 3 ครั้ง (ห้ามตอกลง) และเมื่อเก็บฝัองเสร็จแล้วต้องเอาลูกครูออกจากต้นไม้ เนื่องจาก มีความเชื่อว่า ถ้าไม่นำลูกครูที่ทอยไว้ออกจากต้นไม้ ในปต่อไป ฝัองจะไม่ มาอาศัยและบางคนมีความเชื่อว่า หากไม่นำลูกครูออกจากต้นไม้ ต้นไม้ต้นนั้นจะตาย และสำหรับปลายสุดของไม้แม่ร่องอันที่ 1 จะทอยลูกทอย อีกจำนวน 2 ลูก เรียกว่า “ลูกคุมแม่ร่อง” ซึ่งใช้สำหรับคุมไม้แม่ร่องที่จะต้องทอยขึ้นไปอีกชั้น ดังภาพที่ 7

ภาพที่ 7 ตัวอย่างการตีลูกคุม

(ที่มา: เมธิรา ไกรนที; ผู้ถ่ายภาพ, 2559) [10]

วิธีการตีลูกคุม คือ การตีให้ขนาดทั้งสองข้างกับไม้แฉ่อง และในการทอยลูกทอย ลูกที่ 1 ขึ้นอยู่กับระยะที่คนทอยสามารถปีนขึ้นไปได้ และหากหมดไม้แฉ่องอันที่ 1 แล้ว ผู้ที่ทอยหรือผู้ที่ขึ้นไปจับฝัังยังมีความต้องการในการทอยในชั้นต่อไป จะมีการนำไม้แฉ่องอันที่ 2 มาต่อกับไม้แฉ่อง อันที่ 1 เรียกว่า การต่อไม้แฉ่อง โดยไม้แฉ่องแต่ละอันที่มีการต่อ จะมีการเรียกว่า ชั่ว ซึ่งเป็นการต่อแฉ่องจากชั้นที่ 1 เพื่อยึดติดกับไม้แฉ่องชั้นที่ 2 โดยมีวิธีการ คือ การทำโคนของไม้แฉ่องอันที่ 2 ให้มีลักษณะเป็นง่าม คือ การผ่าตรงกลางของปลายของไม้แฉ่องอันที่ 2 แล้วใช้ไม้เสียบเอาไว้ตรงกลางง่ามที่ผ่าออก หลังจากนั้น ใช้เชือกผูกโดยวิธีการถักไปมาไม่ให้ไม้แตก และต่อไม้แฉ่อง โดยวิธีการสอดจากข้างล่าง โดยการนำปากไม้แฉ่องปักไว้กับลูกทอยลูกล่างลูกคุม ซึ่งการตีลูกคุม เป็นการตีเพื่อคุมไม้แฉ่องอันต่อไป เพื่อป้องกันไม่ให้ไม้แฉ่องเคลื่อนไหว และให้ไม้แฉ่องชั่วที่ 2 อยู่ติดกับไม้แฉ่องชั่วต่อไป ตามความต้องการของผู้ที่ทอยหรือผู้ที่ขึ้นไปจับฝััง หรือต้องการให้ไม้แฉ่องชั่วที่ 2 ติดกับต้นไม้ และทอยขึ้นไปเรื่อยๆ และเมื่อสุดไม้แฉ่องชั่วที่ 2 ก็จะทำเหมือนเดิมในชั่วต่อไป จนกว่าผู้ที่ขึ้นฝัังจะมีความมั่นใจในการขึ้นไปจับฝััง โดยไม้แฉ่องจะมีการส่งขึ้นไปจากด้านล่าง ซึ่งจะมีผู้ที่อยู่บริเวณด้านล่างที่มีหน้าที่ในการส่งไม้แฉ่อง

ภาพที่ 8 ตัวอย่างการต่อไม้แฉ่อง

(ที่มา: เมธิรา ไกรนที; ผู้ถ่ายภาพ, 2559) [10]

ระยะห่างในการทอย จะขึ้นอยู่กับเทคนิคของผู้ที่ทำการทอย ซึ่งบางคนใช้ลูกทอยจำนวนไม่มากซึ่งขึ้นอยู่กับช่วงลำตัวหรือความสูงของผู้ทอยแต่ละคน เนื่องจากแต่ละคนจะมีขนาดลำตัวไม่เท่ากัน โดยบางคนจะปีนขึ้นไปก่อนที่จะมีการทอยในช่วงใหม่ต่อไป และในการทอย จะมีการเปลี่ยนไม้ทุกปี และหากเชือกที่มัดลูกทอยไว้ มีสภาพที่ไม่มั่นคง แข็งแรง ก็จะต้องเปลี่ยนใหม่

ช่วงเวลาในการทอย โดยส่วนใหญ่จะนิยมทอยในช่วงเวลากลางคืน เนื่องจาก จะต้องทอยให้สูงที่สุด ให้ไกลกับรังของผึ้งมากที่สุด จึงทำให้โอกาสในการโดนผึ้งต่อยจะมีน้อยกว่าการทอยในช่วงเวลากลางวัน

นอกจากนี้ ยังมีวิธีการที่คล้ายกับการทอย แต่เรียกว่า เป็นการแค ซึ่งเป็นวิธีการในการขึ้นไปจับผึ้งที่อยู่บนต้นไม้ที่มีขนาดไม่สูงและไม่ใหญ่มาก โดยมีอุปกรณ์ประกอบด้วย ไม้แฉ่อง จะใช้ไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ข่อย ไม้มะไฟดิน เป็นต้น เชือกอวด เนื่องจากมีความเหนียว คงทน ไม่ขาดง่าย โดยวิธีการในการแค ประกอบด้วย การเตรียมไม้สำหรับใช้ในการทำไม้แฉ่อง แล้วนำเชือกอวดมาฉีกเป็นเส้นให้มีความหนาประมาณ 2 เซนติเมตร ความยาวให้สามารถพันรอบต้นไม้ที่มีผึ้งอาศัยอยู่ได้ จำนวน 2 รอบ ยกไม้แฉ่องที่จะทำการแคให้ติดกับต้นไม้ที่มีผึ้ง แล้วพันเชือกอวดจำนวนสองรอบรอบต้นไม้ แล้วมัดเป็นเงื่อนตาย เมื่อผูกชั้นที่ 1 เสร็จ เริ่มปีนแล้วก็ผูกชั้นต่อไปเรื่อย ๆ จนถึงรังผึ้ง โดยลักษณะการแคจะเห็น้อยกว่าการทอยและจะใช้เวลามากกว่า เนื่องจากในแต่ละชั้นจะใช้เชือกอวดพันกับต้นไม้จำนวนสองรอบทุกครั้ง

และการแค้นนั้นนอกเหนือจากการเก็บฝั้แล้ว ยังสามารถใช้ในการเก็บผลไม้ได้ด้วย เช่น ต้นสะตอ ต้นลูกเนียง แต่ถ้าต้นไม้นั้นมีขนาดใหญ่ที่ไม่สามารถแคได้ จึงจะเปลี่ยนเป็นการทอย ดังภาพที่ 9

ภาพที่ 9 ตัวอย่างการแค

(ที่มา: เมธิรา ไกรนที; ผู้ถ่ายภาพ, 2559) [10]

4. อุปกรณ์สำคัญในการจับฝั้ ประกอบด้วย

4.1 ไม้กรี เป็นไม้ไผ่ที่นำมาเหลาให้บางๆ ให้มีปลายแหลม นำด้านปลายผูกกับเชือกอวด ให้ไม้กรีมีความยาวประมาณ 1 ฟุต ความกว้างขนาด 2 นิ้ว และนำมาใช้ในการตัดรังฝั้ โดยการนำขึ้นไปบนต้นไม้ใช้วิธีการเสียบไม้กรีไว้กับสาหรักที่ใส่ถังน้ำฝั้ ดังภาพที่ 10

ภาพที่ 10 ไม้กรี

(ที่มา: เมธิรา ไกรนที; ผู้ถ่ายภาพ, 2559) [10]

4.2 โคระ หรือถังใส่น้ำฝั้ เป็นถังสำหรับใส่น้ำฝั้ ที่จะต้องนำขึ้นไปบนต้นไม้ โดยโคระจะต้องใช้สาหรักหุ้มยึดไว้อีกชั้น ก่อนนำขึ้นไปบนต้นไม้ ซึ่งโคระมักจะนิยมใช้ปื้บหรือถังพลาสติกที่มีความหนาขนาดพอประมาณ นำมาตัดด้านบน

ผ้าถักออก ล้างให้สะอาดและแห้ง สำหรับใส่น้ำฝักริ้วที่จับลงมาจากต้นไม้ (หากไม่มี
สาหร่ายมาใส่ จะเรียกว่า ถัง แต่หากใส่สาหร่ายเข้าไป จะเรียกว่า โคระ) ดังภาพที่ 11

ภาพที่ 11 โคระ

(ที่มา: เมธิรา ไกรนที; ผู้ถ่ายภาพ, 2559) [10]

4.3. สาหร่ายสำหรับใส่โคระ หรือที่เรียกว่า แสก เป็นอุปกรณ์ใช้หุ้ม
หรือรองโคระ เพื่อให้สะดวกในการส่ายโคระขึ้นไปบนต้นไม้ ซึ่งมีวิธีการทำแสก
หรือ เรียกว่า การแทงแสก สำหรับใช้ในการใส่โคระ มีอุปกรณ์ในการทำแสกโดยใช้
หวายหิน เนื่องจาก เป็นหวายที่มีความเหนียว มีความทนทานจำนวน 2 เส้นขนาด
ความยาว ประมาณข้างละ 2 เมตร (รวม 4 เมตร) และมีวิธีการในการม้วนหวาย เพื่อให้
หวายมีความอ่อนตัว คือ การนำหวายทั้งสองเส้นมาพับให้ตรงกึ่งกลางของหวาย
ทั้งสองเส้นที่เตรียมไว้ และนำหวายที่พับกึ่งกลางทั้งสองเส้นมาประกบกันจับปลาย
เส้นหวายทั้งสองเส้นไว้ จะทำให้บ่วงด้านล่าง กลายเป็นด้ามจับมีลักษณะโค้งงอ
อ่อนตัว และมีวิธีการผูกแสก คือ การนำหวายที่พับกึ่งกลางทั้งสองเส้น มาจับเส้นด้านปลาย
ข้างหนึ่งพับไว้ แล้วนำมาพับกับอีกด้านหนึ่ง จำนวน 1 รอบ แล้วส่วนที่เหลือของเส้นที่ 1
ให้พับไว้ก่อน หลังจากนั้นนำปลายของเส้นที่ 2 มาพันกับเส้นที่ 3 แล้วนำมาพัน
กับเส้นที่ 2 ผูกโดยการพัน 1 รอบแล้วนำมาพันต่อกับเส้นที่ 4 หลังจากนั้นนำปลาย
เส้นที่ 1 ที่พับไว้ ทำเป็นห่วงล๊อค โดยเอาเส้นที่ 4 มาใส่ในรูห่วงล๊อค แล้วนำปลาย
เส้นใดก็ได้จับมา 1 เส้น นำมาพันกับฐานคอไว้ 1 รอบ สอดเข้าไปในรูบ่วงเพื่อเป็น

การลือค้ให้แน่น แล้วหลังจากนั้น เส้นที่ 1 2 และเส้นที่ 3 ที่เหลือก็ทำเหมือนเดิมจนครบทั้ง 4 เส้น ดังภาพที่ 12

ภาพที่ 12 साहरू

(ที่มา: เมธิรา ไกรนที; ผู้ถ่ายภาพ, 2559) [10]

4.4 ไม้กวาด ใช้สำหรับกวาดตัวผึ้ง เป็นการนำเรียวไม้ที่ทำเป็นไม้กวาดผูกติดกับคบไฟ ใช้ในการกวาดตัวผึ้งให้ออกมาจากรัง โดยหลังจากที่ผึ้งบินออกมา ก็ใช้ฆ้องตีให้เป็นประกายไฟ โดยวิธีการในการทำไม้กวาด จะต้องเลือกปลายไม้ที่มีก้านนิ่ม ๆ เช่น ไม้ฝอยทอง ไม้ขนนก ขนาดครึ่งกำมือ นำมามัดด้วยเชือกอวด โดยตัดมาเฉพาะส่วนที่เรียวหรือส่วนปลายของก้านหรือปลายของยอด นำมาดัดใบออกให้หมด และใช้เชือกขนาดยาวมาผูกด้วยเงื่อนตะกรุดเบ็ด จะทำให้ไม้กวาดมีความแน่น ซึ่งในการผูกจะต้องใช้เชือกยาวพอประมาณ เพื่อให้เหลือเชือกส่วนหนึ่งไว้สำหรับผูกติดกับคบไฟ (มก) แต่ในการตีผึ้ง หากผึ้งมีขนาดรังเล็ก ก็ไม่ต้องกวาดรังผึ้ง แต่สามารถตัดรังผึ้งหลังจากที่ตีด้วยมกให้เกิดประกายไฟ ดังภาพที่ 11 และภาพที่ 13

ภาพที่ 13 ไม้กวาดผึ้ง

(ที่มา: เมธิรา ไกรนที; ผู้ถ่ายภาพ, 2559) [10]

ภาพที่ 12 การนำไม้กวาดฝั้งมาผูกติดกับมงหรือคบไฟ (กลางคืน)
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที; ผู้ถ่ายภาพ, 2559) [10]

4.5 เชือกสำหรับใช้ดึงโคระขึ้นลงเพื่อรับน้ำฝั้ง ดังภาพที่ 14

ภาพที่ 14 เชือกสำหรับใช้ดึงโคระ

(ที่มา: เมธิรา ไกรนที; ผู้ถ่ายภาพ, 2559) [10]

4.6 สายแล่ หรือสายสะพาย ทำจากเชือกกวอด นำมาฉีกให้เป็นเส้น มีความกว้างขนาด 1 เซนติเมตร ความยาวให้มีขนาดพอดีกับผู้ที่สะพายหรือผู้ที่ขึ้นฝั้ง

5. วิธีการขึ้นฝั้งหรือจับฝั้ง

การจับฝั้ง เป็นวิธีการหนึ่งในการจับสัตว์ที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายประการ ตั้งแต่ อุปกรณ์ เครื่องมือ ที่ใช้ในการจับฝั้ง ขั้นตอนการจับฝั้ง ความเชื่อหรือข้อห้ามต่างๆ ความแตกต่างด้านช่วงเวลาในการจับฝั้ง และความแตกต่างของจำนวนรังฝั้ง ซึ่งถ้าหากมีรังฝั้งมาอาศัยอยู่ตั้งแต่ 2 รังขึ้นไป จะเรียกว่า “ยวน” แต่ถ้ามีฝั้งแค่รังเดียวจะเรียกว่า “รังฝั้ง” และช่วงเวลาในการจับฝั้ง จะจับหรือตีฝั้ง จะสังเกตจากการเข้ามาจับไม้หรือการเข้าไม้ ซึ่งหมายถึงการที่ฝั้งมาเกาะที่ต้นไม้เพื่อทำรัง ประมาณ 15-20 วัน (นับจากวันที่ผู้ตี/จับ เห็นครั้งแรกว่ามีฝั้ง

มาอาศัยอยู่บนต้นไม้) แต่หากเข้าไปในป่า แล้วพบว่า มีรังผึ้งเกาะอยู่บนต้นไม้ ให้พิจารณาจากรูปร่างของรังผึ้ง ซึ่งหากรังผึ้งมีลักษณะเป็นแผ่นบาง และหย่อนลงมา แสดงว่า สามารถจับผึ้งได้

ในการจับจอร์จผึ้ง ผู้ที่จับผึ้งจะใช้วิธีการ ถางโคนต้นไม้ที่มีผึ้งอาศัยอยู่ หรือใช้การปักไม้ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า การปักกำ ซึ่งเป็นการทำสัญลักษณ์เอาไว้ โดยการนำไม้มาปักไว้บริเวณใต้ต้นไม้ที่มีรังผึ้ง และลักษณะไม้ปักกำจะทำปลายไม้ ให้เป็นแฉกแล้วใช้กิ่งไม้เสียบเอาไว้ โดยก่อนที่จะมีการขึ้นผึ้งจะต้องมีการทำบันได เพื่อใช้ในการปีนขึ้นไปบนรังผึ้ง เรียกว่า การทอยผึ้ง ซึ่งเป็นขั้นตอนในการทำขั้น หรือทำเสมือนเป็นบันไดเหยียบหรือปีนขึ้นไปบนต้นไม้เพื่อขึ้นไปจับผึ้งและจะทำ ก่อนที่จะมีการจับผึ้ง เพื่อเป็นการเตรียมการให้พร้อมในการขึ้นไปจับผึ้ง ซึ่งระยะห่าง ของการทอยขึ้นอยู่กับเทคนิคการทอยของคนทอย โดยในการทอย มักจะใช้สำหรับการ จับผึ้งที่อยู่ในบริเวณที่ไกล อาศัยอยู่บนต้นไม้ที่สูง แต่หากผึ้งยวนอาศัยอยู่ไม่ไกล หรือต้นไม้ไม่สูงมากนัก จะมีวิธีการ คือ การยิงเชือก โดยการใช้ธนูยิงสำหรับยิง เชือกเส้นเล็กขึ้นไปบนต้นไม้ โดยการนำนอตที่มีขนาดหนัก นำมาผูกกับเชือกเส้นเล็ก ยิงกับธนูยิง ขึ้นไปพาดบนกิ่งไม้ที่มีผึ้งอาศัยอยู่ โดยให้ปลายเชือกที่มีนอตผูกติดอยู่ หย่อนลงมา เพื่อนำมาผูกกับเชือกเส้นใหญ่ เพื่อดึงขึ้นไปพาดบนกิ่งไม้ แล้วผูกข้างล่าง ให้ตึง ทั้งสองด้าน แล้วปีนขึ้นไปบนต้นไม้ไปกับเชือกนั้น โดยการจับรวบเชือกทั้ง 2 ข้าง และต้องเป็นกิ่งไม้ที่มีขนาดใหญ่ สามารถรับน้ำหนักคนที่ขึ้นไปบนต้นไม้ได้

วิธีการในการขึ้นผึ้งหรือจับผึ้ง มีรายละเอียด ดังนี้

5.1 การตรวจทิศทางลม เมื่อทีมขึ้นผึ้งเดินทางไปถึงบริเวณต้นไม้ ใหญ่ที่มีรังผึ้ง จะต้องมีการตรวจทิศทางของลม โดยจะใช้วิธีการจุดไม้ขีดไฟ เพื่อดูทิศทาง ของลม เนื่องจาก ผู้ที่ร่วมไปขึ้นผึ้งที่ไม่ได้ขึ้นต้นไม้ จะต้องนั่งรอด้านล่างและจะต้องนั่งใน บริเวณที่อยู่เหนือลม เพื่อป้องกันไม่ให้ผึ้งตกลงบนศีรษะ เนื่องจากผึ้งจะบินไปตามลม

5.2 การผูกเชือกให้ติดกับโคระ ก่อนที่จะปีนขึ้นไปบนต้นไม้ หรือตามไม้แฉกร่อง ที่มีการทอยไว้แล้ว ผู้ที่ขึ้นผึ้งจะต้องผูกเชือกให้ติดโคระ ซึ่งจะต้องผูกให้มีความแตกต่างกัน

ทั้งสองด้าน คือ จะต้องผูกให้ข้างใดข้างหนึ่งแน่น อีกข้างไม่แน่น เพื่อให้สะดวกต่อผู้ที่ขึ้น
ฝิ่งในการแกะเชือกเพื่อนำเชือกมาพันกับกิ่งไม้ เพื่อที่จะตัดน้ำฝิ่ง และรับน้ำฝิ่ง และ
ก่อนจะนำโคระลงมา ก็จะต้องผูกให้แน่นอีกครั้ง เพื่อส่งโคระลงมาให้กับผู้ที่รอรับ ที่อยู่
บริเวณด้านล่าง ดังภาพที่ 15

ภาพที่ 15 การปีนต้นไม้เพื่อขึ้นไปจับฝิ่ง
(ที่มา: เมธิรา ไกรนที; ผู้ถ่ายภาพ, 2559) [10]

5.3 หลังจากนั้นเมื่อผู้ที่ขึ้นฝิ่ง ขึ้นไปถึงบริเวณที่สามารถตีฝิ่งได้ก็ใช้ไม้กวาด
ที่ผูกติดอยู่กับมง เพื่อกวาดตัวฝิ่ง แล้วเคาะมงให้เกิดประกายไฟ เพื่อให้ไล่ตัวฝิ่งให้ออก
จากรัง เมื่อฝิ่งเห็นประกายไฟก็จะบินตามแสงของประกายไฟออกจากรัง ในการกวาด
และตีมง จะต้องทำสลับกันจนตัวฝิ่งบินออกจากรังจนหมด เหลือเพียงรังฝิ่งส่วนที่
เป็นสีขาว แต่ในการจับฝิ่งในช่วงเวลากลางวัน จะมีการจุ่มมง โดยการจุ่มให้เกิดควันไฟ
แล้วนำขึ้นไปรม (รมควัน) ที่รังของฝิ่ง โดยไม่ต้องกวาดรังฝิ่ง แต่ฝิ่งจะบินออกจากรัง
ในทันที

5.4 เมื่อฝิ่งเริ่มบินออกจากรังตามประกายไฟ คนตีฝิ่งจะต้องตัดรังฝิ่ง
บริเวณที่เรียกว่า “หัวน้ำ” ก่อนเป็นลำดับแรก ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณด้านบนของรังฝิ่ง
ถ้าที่อยู่ด้านบนเรียกว่า “หัวน้ำด้านบน” ถ้าอยู่ด้านล่างเรียกว่า “หัวน้ำด้านล่าง”
และนำโคระ เข้ามารับ โดยในการตัดหัวน้ำจะใช้ไม้กริที่เตรียมไว้ตัดบริเวณที่เป็น
หัวน้ำโดยใช้โคระรับหัวน้ำฝิ่ง บางคนก็ตัดขี้สา หรือ มูลของฝิ่งทิ้ง ซึ่งขี้ส้ามักจะอยู่

บริเวณตรงกลางระหว่างหัวน้ำกับรังผึ้ง มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยม มีความเหนียว ซึ่งหากชีสชาติติดมากับรังผึ้งมีปริมาณมาก อาจจะทำให้น้ำผึ้งมีรสเปรี้ยว

5.5 คนขึ้นผึ้งจะส่งสัญญาณกับคนที่อยู่ด้านล่าง โดยการบอกให้คนด้านล่างผ่อนหรือคลายเชือกให้สามารถหย่อนโคระลงมาจากต้นไม้ได้ นอกจากนี้เชือกที่ใช้สำหรับลำเลียงโคระที่บรรจุน้ำผึ้งลงมาจากต้นไม้ม ในกรณีที่มือน้ำผึ้งจำนวนมากผู้ที่จับผึ้งที่อยู่บนต้นไม้ จะหย่อนเชือกลงจากต้นไม้ม โดยเชือกจะต้องมีขนาดความยาวตามขนาดของต้นไม้ หรือให้มีความยาว 2 รอบของความสูงของต้นไม้ ซึ่งจะหย่อนเชือก เสมือนการชักรอก โดยการใช้กิ่งไม้ในการชักรอก โดยผู้ที่อยู่ด้านล่าง จะต้องเก็บน้ำผึ้ง และนำไปใส่ภาชนะที่แห้ง และต้องมีการแยกลูกผึ้งออกจากน้ำผึ้ง เนื่องจากหากไม่แยก น้ำผึ้งจะมีรสเปรี้ยว

5.6 เมื่อได้น้ำผึ้งลงมาแล้ว หลังจากผู้ที่ขึ้นผึ้งลงมาจากต้นไม้มจะต้องดับมลง โดยใช้ใบไม้หรือดินบริเวณใต้ต้นไม้มาดับมลง

5.7 ก่อนที่จะเดินทางกลับเมื่อได้น้ำผึ้งแล้ว ผู้ที่ขึ้นน้ำผึ้งจะต้องนำน้ำผึ้ง โดยเลือกหัวน้ำผึ้ง นำไปตั้งเจ้าที่ โดยตั้งไว้บริเวณใต้ต้นไม้ที่มีผึ้งอาศัยอยู่ เนื่องจาก มีความเชื่อว่า ผึ้งจะมาอาศัยอยู่ในปีต่อไป ดังภาพที่ 16

ภาพที่ 16 การนำน้ำผึ้งหรือรังผึ้งไปตั้งเจ้าที่

(ที่มา: เมธิรา ไกรนที; ผู้ถ่ายภาพ, 2559) [10]

5.8 เมื่อได้น้ำผึ้งมาแล้วนั้น ยังมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญเกี่ยวกับการปั้นหรือบีบเอาน้ำผึ้ง โดยในการการปั้นน้ำผึ้งเพื่อเอาน้ำผึ้ง ก่อนเริ่มการปั้นน้ำผึ้ง

จะต้องเตรียมภาชนะที่นำมาใส่น้ำผึ้ง ต้องเป็นภาชนะที่แห้งสนิท เนื่องจาก หากภาชนะที่ใส่ไม่แห้งสนิท จะทำให้น้ำผึ้งมีรสเปรี้ยว โดยส่วนใหญ่ภาชนะที่นิยมนำมาใช้คือ ขวดแก้วใสโดยก่อนจะกรอกน้ำผึ้งใส่ขวดแก้วใส ต้องปั่นน้ำผึ้งออกจากหัวน้ำ โดยใช้ผ้าตาข่ายเป็นที่กรองไม่ให้มีสิ่งใดปะปนมากับน้ำผึ้ง และก่อนปั่นน้ำผึ้งจะต้องแยกขี้สา (อยู่ระหว่างรังผึ้งกับหัวน้ำผึ้ง สามารถใช้ตองเหล้าได้ และเป็นขี้ผึ้งแท้มีลักษณะเป็นสีส้มเหนียว) ซึ่งถ้าไม่เอาขี้สาออกจะทำให้น้ำผึ้งมีรสเปรี้ยว

นอกจากนี้ ในขณะที่ปั่นน้ำผึ้งต้องระวังตัวผึ้งที่ติดมากับรังผึ้งเนื่องจาก หากมีตัวผึ้งติดมาในขณะที่ปั่นน้ำผึ้ง จะทำให้น้ำผึ้งมีรสเปรี้ยวและอาจจะทำให้ผู้ที่ปั่นน้ำผึ้งเกิดอันตรายจากเหล็กในของผึ้งเช่นกัน และเมื่อกรองน้ำผึ้งใส่ขวดแล้วไม่ควรปิดฝาขวดให้สนิทในทันที ควรให้มีการระบายอากาศออกจากขวดน้ำผึ้งเนื่องจากน้ำผึ้งที่เพิ่งเก็บใหม่จะมีแรงดันและความร้อนสูง อาจจะทำให้ขวดน้ำผึ้งระเบิดได้ และสำหรับตัวอ่อนของผึ้งที่ติดมากับรังผึ้ง สามารถนำมาทำเป็นอาหารได้หลายชนิด เช่น ทำอ้อผึ้ง ต้มยำ ยำผึ้ง เป็นต้น

6. ความเชื่อที่เกี่ยวกับการจับผึ้ง

ในการจับผึ้งมีความเชื่อและข้อห้ามเกี่ยวกับการจับผึ้งหลายประการที่มีความสำคัญ และผู้ที่ขึ้นผึ้ง รวมถึงผู้ที่เกี่ยวข้องกับการขึ้นผึ้ง ได้นำมายึดถือเป็นหลักในการปฏิบัติ ประกอบด้วยข้อห้ามหรือความเชื่อต่าง ๆ ดังนี้

6.1 การห้ามตก ห้ามถาม หมายความว่า ในขณะที่มีการจับผึ้งนั้น บางครั้งอาจจะได้ยินเสียงต่าง ๆ ที่เป็นเสียงของสัตว์ป่าที่เดินไปเดินมาบริเวณที่มีการจับผึ้ง จึงห้ามตกถามว่าเป็นเสียงอะไร หรือเป็นเสียงของใคร รวมทั้งหากสังเกตเห็นสัตว์หรือสังเกตเห็นสิ่งผิดปกติ หรือบางคนเห็นแสงไฟ ก็ห้ามตก ห้ามถาม และหากมีคนตกมา ก็ห้ามตอบกลับ ซึ่งหากไม่ปฏิบัติตาม ผู้ที่กำลังขึ้นผึ้ง อาจจะโดนผึ้งต่อย หรือตกลงมาจากต้นไม้ โดยสรุป คือ ในขณะที่มีการจับผึ้งนั้น ถ้ามีหรือเห็นสิ่งใดที่ผิดปกติใด ๆ ก็ห้ามตกเด็ดขาด รวมทั้ง ในขณะที่มีการจับผึ้ง หากได้ยินเสียงคนหรือเสียงสัตว์ในป่า

ซึ่งอาจเป็นเสียงการทักทายหรือเป็นเสียงพูดคุย ก็ห้ามตอบกลับ เนื่องจากเป็นความเชื่อว่า จะทำให้ผึ่งต้อยทันทีเมื่อได้ยินเสียงตอบกลับ

6.2 ห้ามพูดคำว่า ไช (หมายถึง ต่อย) เนื่องจาก เป็นความเชื่อว่า ในขณะที่จับผึ่ง ไม่ควรพูดคำนี้เนื่องจากเป็นศัพท์ที่เกี่ยวกับผึ่งและอาจส่งผลให้ผู้ที่กำลังจับผึ่งและผู้ที่อยู่ด้านล่างอาจโดนผึ่งต้อย

6.3 ห้ามใช้ปากในการกัดหรือตึงอุปกรณ์หรือเครื่องมือที่ใช้ในการจับผึ่ง ซึ่งเป็นเรื่องของความเชื่อที่ว่า อาจจะทำให้ผึ่งต้อยผู้ที่ขึ้นไปจับผึ่ง เช่น ห้ามใช้ปากในการผูกเชือกให้ตึง

6.4 ห้ามนำเสื้อผ้าหรือสิ่งของที่ผู้หญิงใช้ มาใช้ในการจับผึ่ง ดังคำกล่าวที่ว่า “ห้ามใช้เสื้อผ้าผู้หญิงมาใช้เด็ดขาด” [6] เช่น ห้ามนำเสื้อผ้าของผู้หญิงมาเช็ดไม้แม่ร่องหรือนำเสื้อผ้าของผู้หญิงมาเช็ดถังใส่น้ำผึ่ง เป็นต้น และความเชื่อเรื่องการห้ามผู้หญิงที่กำลังมีประจำเดือน ห้ามไม่ให้มายืนใต้ต้นไม้หรือบริเวณที่มีการจับผึ่งหรือมาร่วมในการจับผึ่ง ซึ่งความเชื่อด้านนี้ถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากที่สุดต่อผู้ที่จับผึ่ง ซึ่งเกิดจากการมีความคิดว่าการที่เพศหญิงเป็นเพศที่มีประจำเดือนที่อาจส่งผลต่อข้อห้ามหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับการจับผึ่ง

6.5 เชือกที่นำมาใช้ในการผูกถังเก็บน้ำผึ่งห้ามเดินหรือวิ่งข้าม

6.6 การนำถังหรือภาชนะที่ใส่น้ำผึ่งจะต้องแห้งสนิท เพราะถ้าไม่แห้งจะทำให้ น้ำผึ่งมีรสเปรี้ยว

6.7 ห้ามมีการขอกินลูกผึ่งหรือน้ำผึ่งก่อนที่จะมีการขึ้นผึ่ง

6.8 คนที่ทำหน้าที่ในการจับผึ่งห้ามดื่มเครื่องดื่มที่มีเมามากชนิดก่อนจะจับผึ่ง

6.9 ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าที่เจ้าทาง โดยหลังจากจับผึ่งเสร็จ จะต้องมีการตั้งเจ้าที่เจ้าทาง เจ้าป่าเจ้าเขา โดยการนำรังผึ่ง น้ำผึ่งหรือลูกผึ่งมาตั้งไว้บริเวณใต้ต้นไม้ที่จับผึ่ง แต่หากเป็นการจับผึ่งยวน มีหลักปฏิบัติในการที่จะต้องตั้งเจ้าที่

ทุกต้นที่มีฝัγγยวน ภายหลังจากการจับฝัγγครบทุครั้ง ที่จะต้องให้เจ้าที่ปีละหนึ่งครั้ง
ทุกปี เนื่องจากการมีความเชื่อว่าการตั้งเจ้าที่ จะทำให้ฝัγγมาอาศัยอยู่ที่ต้นไม้มทุกปี
เช่นเดียวกัน โดยจะต้องนำหัวหมู 1 หัวเปิดและไก่ จำนวนอย่างละ 1 ตัว สุรา (แดง)
หรือสุราอื่น ๆ ประทัด (ไม่ระบุจำนวนนัด) มาเซ่นไหว้ และมีความเชื่อว่าต้นยวน
บางต้นที่ผ่านการบวชต้นไม้มาแล้ว จะไม่มีฝัγγมาอยู่อาศัยหรือมีจำนวนน้อย รวมทั้ง
การมีความเชื่อที่ว่า หากเจ้าของพื้นที่ที่มีต้นไม้ที่มีฝัγγมาอาศัยอยู่ไม่รักษาศิล
ดังกล่าวที่ว่า “ถ้าเจ้าของที่ประพดิดัวไม่เหมาะสม หรือหากเจ้าของที่เสียชีวิต
หรือย้ายไปอาศัยอยู่ที่อื่น จะทำให้ฝัγγมาอาศัยน้อยลง หรือหากมีการลักขโมยจับฝัγγ
ต้นไม้ที่มีฝัγγอาศัยอยู่อาจจลั้มตายในที่สุด” [7]

6.10 ช่วงเวลาของการจับฝัγγ จะไม่ขึ้นฝัγγในช่วงวันหรือเดือน
ที่มีพระจันทร์เต็มดวง เนื่องจากจะทำให้ฝัγγเห็นรังตัวเอง แล้วบินกลับไปที่รังและจะ
เป็นอันตรายกับคนที่กำลังจับฝัγγ

จะเห็นได้ว่า ความเชื่อต่าง ๆ บางประการ โดยเฉพาะ ที่เกี่ยวข้องกับ
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ
ที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติที่ไม่สามารถมองเห็นได้ แต่มีอิทธิพลต่อ
รูปแบบการดำรงชีวิตที่มีการให้ความสำคัญ การเคารพในข้อห้าม การยึดถือมาเป็น
แนวปฏิบัติ และมีความเชื่อมโยงกับพื้นที่ป่าที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกป้องดูแล
และการมีความเชื่อในกฎของธรรมชาติที่นำหลักการความเชื่อทางศาสนาพุทธมาเป็น
แนวปฏิบัติ ทั้งนี้ เพื่อจุดประสงค์ทั้งด้านการใช้ประโยชน์ควบคู่กับการอนุรักษ์และ
การเคารพในสิ่งเหนือธรรมชาติที่ล้วนมีความสำคัญและมีความเชื่อว่าจะสามารถส่งผลต่อกัน

สรุปและการอภิปรายผล

องค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจับฝัγγมีหลายประการ ส่งผล
ต่อการดำรงชีวิตควบคู่กับการอนุรักษ์ การแสดงให้เห็นถึงการนำหลักความเชื่อ
ทางศาสนาที่มีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าและการเคารพในกฎ
ของธรรมชาติเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และรักษาไว้ซึ่งองค์ความรู้ที่เชื่อมโยง

ระหว่างบุคคล ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ผู้คนในอดีตมีการประดิษฐ์คิดค้น เรียนรู้การใช้ชีวิตและการพึ่งพาและมีการตกทอด มาถึงบุคคลในรุ่นต่อมา โดยการปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่าง หรือการสืบทอดในลักษณะ ครูพักลักจำดังที่ เอกวิทย์ ณ ถลาง [11] กล่าวว่า ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ ที่ประกอบด้วย ความคิด ความเชื่อ ความเชี่ยวชาญที่เกิดจากประสบการณ์ในการดำรงชีวิตของบุคคล ที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่ ที่ไม่เพียงแต่มีองค์ความรู้ในการ ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ แต่มีการยึดถือความเชื่อหรือหลักการปฏิบัติ บางประการเพื่อนำมาซึ่งการรักษาความอุดมสมบูรณ์ หรือป้องกันการลดลง ของทรัพยากรธรรมชาติ ดังเช่น การจับฝั้งที่มีการประดิษฐ์เครื่องมือจากธรรมชาติ ไม่มุ่งเน้นการทำลาย ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ที่กล่าวถึง การที่ผู้คนที่อยู่ในระบบนิเวศต่าง ๆ จะมีระบบคิด วิธีการปรับตัวให้เข้ากับ สิ่งแวดล้อม เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่รอด [2] ดังเช่นในกระบวนการของการจับฝั้ง ที่ยังคงใช้เครื่องมือและความเชื่อตามแบบภูมิปัญญาท้องถิ่น แสดงให้เห็นถึง ความตั้งใจในการรักษาไว้ซึ่งการคงอยู่อย่างต่อเนื่องของทรัพยากร และสอดคล้อง กับแนวคิดนิเวศวิทยาชาติพันธุ์ ที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาระบบคิด คุณค่าที่ผู้คน ความหมายและความสำคัญต่อทรัพยากรธรรมชาติ ดังที่ยศ สันตสมบัติ [3] กล่าวถึง ความสำคัญของการศึกษาและการทำความเข้าใจชุดความรู้ของชุมชน จะนำมาซึ่ง การอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะการพัฒนาในปัจจุบัน จะต้อง ให้ความสำคัญกับองค์ความรู้ ระบบคิดความเชื่อและองค์ความรู้ท้องถิ่น คุณค่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม [5] ที่มีความเกี่ยวเนื่องกันมาอย่างยาวนาน เพื่อการอธิบายและทำความเข้าใจวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนในแต่ละชุมชน

การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นการจับฝั้ง จะต้องเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างถูกต้อง เพื่อการอนุรักษ์และการถ่ายทอด ดังที่ ภาษิต ชนะบุญ [12] แสดงให้เห็นถึง ความสำคัญของการจัดการความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในทุกกระบวนการ ตั้งแต่กระบวนการค้นหาความรู้ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การถ่ายทอด

ความรู้ และการนำองค์ความรู้ที่ได้รับใช้ประโยชน์เพื่อส่งเสริมอาชีพและประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตของประชาชน และทีนิคม พุทธา และคณะ [13] ได้ค้นพบว่า สัตว์ป่า กำลังได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนา การขยายตัวของเมือง และการบริหารของหน่วยงานจึงมีการให้ความสำคัญกับการหาวิธีการในการอนุรักษ์มากขึ้น และสอดคล้องกับที่ฝ่ายวัฒนธรรมและชุมชน วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย [14] พบว่า กระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาการใช้เครื่องมือในการเลือกจับสัตว์ตามฤดูกาล เป็นการป้องกันไม่ให้สัตว์น้ำสูญพันธุ์ซึ่งมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่แหล่งน้ำ ซึ่งแม้ว่า การจับฝั้งจะเป็นการใช้ประโยชน์จากสัตว์ป่า แต่ยังคงคำนึงและให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ควบคู่ไปด้วย โดยเมื่อเปรียบเทียบกับสถานการณ์ในปัจจุบันในพื้นที่อื่นๆ ที่มีการล่าสัตว์หรือจับสัตว์ในเชิงพาณิชย์ เพื่อการค้าขาย เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และรวมทั้ง การที่จะต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม การเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีองค์ความรู้ มีภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอาศัยอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ ได้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดแนวทาง หรือนโยบายในการอนุรักษ์ การรักษาไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และการให้ความสำคัญกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่า และมีเอกลักษณ์ของชุมชน

การจับฝั้ง เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสำคัญ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในมิติของการปรับตัวและการดำรงชีวิตของคนในชุมชนที่มีเอกลักษณ์ของลักษณะทางกายภาพ มิติของการพึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังเช่น การใช้ประโยชน์ การนำวัสดุจากธรรมชาติมาใช้เป็นเครื่องมือ อุปกรณ์ในการจับฝั้งแทนการใช้เครื่องมือสมัยใหม่ มิติของการดำรงชีวิตหรือมิติของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับเรื่องความเชื่อ หลักปฏิบัติ การนำมารับประทาน การนำมาทำเป็นยารักษาโรค การสร้างรายได้เสริม มิติด้านจิตใจในการนำน้ำฝั้งมาเชื่อมความสัมพันธ์ของผู้คน มิติของความเชื่อที่มีความเกี่ยวข้องกับการจับฝั้งเพื่อการอนุรักษ์ การตอบแทนธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติ รวมทั้งมิติด้านประวัติศาสตร์ที่ชุมชนมีการ

คิดค้นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจับฝิ่งมีการใช้ประโยชน์และมีการสืบทอดมาอย่างยาวนาน โดยเทิดชาย ช่วยบำรุง [15] กล่าวถึงการที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าที่เชื่อมโยงการดำรงชีวิตของผู้คนกับทรัพยากรธรรมชาติ เป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพ เป็นทุนที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาบุคคล ชุมชนและประเทศชาติ

ดังนั้น ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การจับฝิ่งที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในมิติต่าง ๆ โดยเริ่มต้นตั้งแต่ระดับครอบครัวที่จะต้องปลูกฝังองค์ความรู้ให้กับลูกหลานโดยการปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่าง การถ่ายทอดให้เห็นถึงบทบาท ความสำคัญ สอดคล้องกับที่ดวงเด่น บุญปก [16] พบว่าบทบาทของครอบครัวในการสืบทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับอาหารส่งผลต่อความสัมพันธ์ภายในครอบครัว รวมทั้ง การให้ความสำคัญกับการถ่ายทอดความรู้ในสถาบันการศึกษา เช่น การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น การจัดทำคู่มือภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่นอกชั้นเรียน ที่มีความสอดคล้องกับที่ประดับ พงศ์นุรักษ์ และคณะ [17] เสนอแนะต่อสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสงขลา ควรให้การส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้บริหารและครูได้ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการเรียนรู้ อบรมจากปราชญ์ชาวบ้านโดยตรงเพื่อนำมาเผยแพร่และควรจัดกิจกรรมให้ปราชญ์ชาวบ้านมาถ่ายทอดความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นให้นักเรียน นอกจากนี้ ยังต้องให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการสืบทอดองค์ความรู้ในระดับท้องถิ่นโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น การยกย่องปราชญ์ชาวบ้านและการส่งเสริมการประกอบอาชีพเสริมบนฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังที่เมธิรา ไกรนที [18] กล่าวถึง การให้ความสำคัญกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และการหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องทำงานแบบประสานความร่วมมือในการอนุรักษ์และถ่ายทอดเนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญต่อการส่งเสริมความสมดุลระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติ มีใช้ประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพ การสร้างรายได้ การพึ่งตนเอง เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็ง [19] ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของโกวิทย์ พวงงาม [20] ที่ว่า “ภูมิปัญญาคือฐานอันทรงพลังของชุมชนที่สำคัญของการพัฒนา”

เอกสารอ้างอิง

- [1] Sirasuntorn, P. (2007). *Practice community in learning: concepts, techniques and processes*. Bangkok: V.Print (1991).
- [2] Tansupol, A. (2016). Cultural ecology: A key to sustainable development. *Journal of Humanities and Social Sciences*, 12(1), 193-221
- [3] Santasombat, Y. (2004). *Ethnoecology, biological resources and community right*. Chiang Mai: Within Design.
- [4] Adsakul, S. (2012). *Introduction to sociology*. Bangkok: V.Print (1991).
- [5] Buaneaw, T. (2000). *Third age of community development*. Trang: Nokchao Publisher.
- [6] Dang (Pseudonym). Interview, 20 May 2016.
- [7] Dam (Pseudonym). Interview, 20 May 2016.
- [8] Somchok (Pseudonym). Interview, 3 April 2016.
- [9] Sommai (Pseudonym). Interview, 3 April 2016.
- [10] Krainatee, M. (2016). Photographer. Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat.
- [11] Na Thalang, E. (1997). *Folk wisdom of four regions: life style and learning process of Thai villagers*. Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University Press.

- [12] Chanaboon, P. (2010). *Knowledge management of mfolk wisdom of hunting tools to catch aquatic animals in Rangkrathum Municipality, Banglane District, Nakhonpathom Province*. Independence Study of Master Degree of Public Administration, Local Government Program, College of Local Government, Khon Kaen University.
- [13] Buddha, N. et al. (2008). *Situation of Thai wildlife: Wildlife trafficking, zoo, and conservation area: The Solutions and research questions*. The Thailand Research Fund (TRF).
- [14] Culture and Community Sector. (2011). *The project of conserving folk wisdom of hunting tools to catch animals*. Bodhivijjalaya College.
- [15] Chuaybumroong, T. (2001). *Wisdom for creative community development*. Bangkok: King Prajadhipok's Institute.
- [16] Boonpok, D. (2016). The role of family in transmission of food related folk wisdom: A case study of Central Thai family. *Parichart Journal*, 29(1), 16-38.
- [17] Pongnurak, P et al. (2006). A study of performance by teachers in Songkhla Province as leaders of the conservation and development of local wisdom and Thai Culture. *Parichart Journal* (Graduate Study), 18(3), 1-7.
- [18] Krainatee, M. (2018). Knowledge of folk wisdom in trapping wild animal in the forests of Phrom Khiri District, Nakhon Si Thammarat. *Nakabut Paritat Journal*, 10(1), 143-153.

- [19] Eiamsam-ang, C., & Silatrakool, W. (1991). *Folk wisdom, folk technology and science sources in communities*. Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University Press.
- [20] Puang-ngam, K. (2000). *Local and community self management*. Bangkok: Borpitkarnpim.